

نقش زن در تحکیم زوجین از نظر قرآن و روایات

گل بهار چابوک

چکیده

زنان در اشاعه ی سبک زندگی اسلامی نقش اساسی دارند. چون زیربنای تربیت انسان در خانواده توسط زن شکل می گیرد. نشان دادن اهمیت و خطیر بودن این وظیفه برای خانواده و نقش توانایی های روحی و روانی زنان در راستای مدیریت صحیح خانواده هدف اصلی می باشد. این نوشتار در صدد آن است که به منظور آشنایی هر چه بیشتر زنان نسبت به مدیریت صحیح خانواده به بیان برخی ویژگی های مدیریت زن و اصول همسرمداری و تربیت فرزند در تحقق سبک زندگی اسلامی بپردازد و در این مقاله نقش زن در تحکیم زوجین به نظر معنوی و مادی با توجه به آیات و روایات مورد بحث و بررسی قرار می گیرد.

کلید واژه: زن ، تحکیم بنیان خانواده ، سرپرست

مقدمه

بیان مسئله

در مکتب اسلام خانواده به عنوان کهن ترین اجتماع انسانی شمرده می‌شود، زیرا آفرینش انسان به صورت زوجی از مرد و زن در شکل خانواده بوده است. خانواده از دیدگاه اسلام واحد بنیادین و مهمی محسوب می‌شود که زن و مرد و فرزندان را در گروهی همبسته و مأمونی مقدس جمع می‌کند و ارزش‌هایی چون صمیمیت و همدلی را بر آنان حاکم می‌گرداند. اسلام برای تمام افراد در مقابل خانواده، قوانین و سنت‌هایی اعم از حقوق و مسئولیت‌های اقتصادی و تربیتی وضع کرده است و ایشان را ملزم به انجام آنها ساخته است.^۱

همانطور که قرآن کریم به این مطلب اشاره کرده و می‌فرماید: «و من آیاته ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها»^۲ این در حالی است که زن و مرد نه تنها برای رسیدن به آرامش بلکه برای رسیدن به کمال و سعادت به یکدیگر نیازمند است. از این رو، رویگردانی از این فطرت و سنت اجتماعی و بی‌توجهی به احکام و آداب شرعی آن سبب زوال اجتماعی و سقوط جامعه می‌شود. این نوشته در صدد است تا بتواند مباحث مدیریتی در اسلام را از نگاه قرآن و روایات در چارچوب خانواده بیان کند و سرپرست خانواده را معرفی نماید. خانواده نیز همانند یک اجتماعی بزرگ باید رهبر و سرپرست داشته باشد تا بتواند حقوق و وظایف متقابل بین اعضای خانواده اعم از مرد و زن و فرزندان نسبت به یکدیگر را مدیریت کند و بر آسیب‌ها فائق آید و برای تکمیل این بحث از کلام الهی و احادیث و روایات استفاده شده است.

پیشینه موضوع تحقیق

خانواده به جهت جایگاه و اهمیت خاصی که دارد همواره مورد توجه دانشمندان و پژوهشگران بوده و کتب بسیاری در این زمینه به رشته تحریر در آمده است ولی تعداد کمی از آنها به مدیریت خانواده پرداخته‌اند که به تعدادی از این کتب عبارتند از:

^۱ - نظام خانواده در اسلام (بررسی تطبیقی) ص ۲ شریف قریش

^۲ - سوره روم آیه ۲۱

کتاب «خانواده در قرآن» دکتر احمد بهشتی به مسائلی نظیر چیستی خانواده و لزوم تشکیل آن وظایف والدین و فرزندان نسبت به یکدیگر و ولایت و حکمیت در خانواده و طلاق پرداخته است.

کتاب «نظام خانواده در اسلام» شیخ حسین انصاریان، نویسنده در این کتاب به مسئله ازدواج به عنوان اصل اساسی تشکیل خانواده اشاره کرده و ضمن بررسی استقلال زن مطالعه خود هستند و خانواده را برای خود محدودیت می دانند که حاصل چنین تفکری خانواده هایی متزلزل و فرزندی نامشروع است. که انسان را هدف خلقت و فطرت انسانی را دور کرده و به اهداف شیطانی که همان نابودی کمال انسان است می رساند.

در چنین شرایطی اهمیت راه کارهای دین مبین اسلام برای خانواده و زندگی اجتماعی بشر روشن می گردد. اسلام کمال انسان را در کمال خانواده و ازدواج را نیمی از شرایط دینداری می داند. و نقش جایگاه هر فرد را در قالب خانواده مشخص کرده و حقوق و وظایف اعضای خانواده را متذکر می شود و باید به دستورات مبین اسلام مراجعه کرده و آن ها را در زندگی جاری نمود.

ضرورت و اهمیت

خانواده جایگاه ویژه ای در زندگی فردی و اجتماعی انسان دارد روشن است که دست یابی این نهاد به اهداف خود منجر به ایجاد جامعه ای فعال و پویا می شود. به دلیل اهمیت خانواده دین مبین اسلام با اهتمام خاصی به این موضوع پرداخته و آیات و روایات متعددی در این زمینه وارد شده است از سویی در دهه های اخیر غرب با تهاجم فرهنگی گسترده ای نهاد خانواده را مورد هدف قرار داده و برای مدیریت این نسخه هایی پیچیده که می توان به فمینیسم اشاره کرد که با قرارداد زن در مقابل مرد و ایجاد رقابت بین این دو خانواده بدون توجه به ویژگی های روحی و جسمی هر یک اساس خانواده را مورد تهدید قرار داده است.

و مرد در اسلام و ازدواج به راه های انتخاب همسر می پردازد. س=س نویسنده به جایگاه نقش پدر و مادر در تربیت فرزندان می پردازد و در ادامه حقوق اعضای خانواده را طبق آیات و روایات بیان کرده و در پایان نیز به مسئله سعادت و شقاوت خانواده و طلاق و زشتی پرداخته شده است.

مفاهیم

خانواده به عنوان طبیعی ترین و قدیمی ترین نهاد اجتماعی و همزاد بشر است. مفهوم عامیانه امری واضح و قابل فهم است. اما شناخت دقیق اصلاح و قلمرو آن نیازمند تأملاتی است که در این بحث به اختصار به مطالعه آنها پرداخته می‌شود. خانواده در لغت یعنی: خاندان – دودمان. اهل بیت^۱ معادل عربی خانواده (عائله، امرء) می‌باشد^۲ شاید به نظر آید، مفهوم خانواده از مفاهیمی بسیار روشن و هم فهم باشد به گونه ای که مردم اعم از کوچک و بزرگ و با سواد و بی سواد، همه آن را می‌فهمند و نیاز به تعریف ندارد اما وقتی به منابع واژه شناسی مراجعه می‌کنیم تعاریف گوناگونی از آن شده است و صاحب نظران بر اساس تخصص خود هر کدام تعریفی از خانواده ارائه داده اند و خانواده بر اساس روابط تعریف می‌شود. یعنی روابط اصلی خانواده به معنای رابطه بین زن و شوهر از یک سو و فرزندان از سوی دیگر، از این رو خانواده از دیدگاه جامعه شناسان کوچکترین گروه اجتماعی در جامعه که شامل پدر و مادر و فرزندان می‌باشد یا به تعبیر دیگر، خانواده مجموعه ای از افراد است که یکجا در کنار هم زندگی میکنند و معیار همزیستی آنها دو چیز است، یا قرابت یا زوجیت^۳ از پیدایش انسان بر روی کره زمین همواره زن و مردان با تشکیل کانونی به نام خانواده، زمانی را در کنار یکدیگر گذرانده و فرزندانی در دامن پر مهر خویش پرورانده اند طبیعی ترین شکل خانواده همین است که هیچ عاملی جز مرگ نتواند این کانون را به نابودی بکشاند. به عبارتی دیگر، خانواده نهاد سازنده ای است که از طریق ازدواج که یک قرارداد اجتماعی است تشکیل میشود^۴ برای شناخت بهتر نقش زن در تحکیم زوجین در این مقاله نقش زن را از نظر معنوی و مادی مورد بررسی قرار داده ایم.

قسمت عمده ای از استحکام پایه های زندگی، در گرو رعایت حق شوهر است. در این زمینه لازم است حدود حضرت حق را لحاظ کند و از مشورت های اشتباه دیگران نسبت به شوهرش بپرهیزد. چه بسا مراجعه به افراد دیگر در حل مسائل زندگی با اطمینان از مرتبه کارشناسی و تخصصی فرد مورد مشورت انسان باشد زیرا امکان انحراف از هدف اصلی حل مسئله به دلیل سوء برداشت از موضوع و یا مسائل نفسانی نظیر حسادت منتفی نیست. نفوذ پذیری و اثرگیری زن زیاد است، بنابراین به این حالت طبیعی خود و امکان اشتباه و حسادت دیگران توجه عمیق داشته باشد و در رعایت حق شوهر، که رعایت حق ایمانی و

^۱ - محمد معین، فرهنگ لغت، جلد ۱، چاپ دوم، بی جا ۱۳۸۴، ص ۵۰

^۲ - محمد، غفرانی، فرهنگ اصلاحات روز، جلد ۱۸، تهران، امیرکبیر ۱۳۸۷

^۳ - نعمت الله، تقوی، جامعه شناس خانواده، بیجا دانشگاه پیام نور ۱۳۷۶، ص ۴

^۴ - محمدحسین، فرجاد، مقدمه ای بر جامعه شناسی و سیر تحول و تکامل جامعه، تهران، ۱۳۶۸، صفحه ۱۰

اسلامی و انسانی است خدا را ملاحظه کند، و اهمیت ادای حقوق همسر و تاثیر آن در سعادت زندگی ابدی را مورد ملاحظه قرار دهد.

با توجه به اقتضاعات مردان نسبت به توجه خاص به زیبایی همسران خود؛ از این روی هر زن آگاهی و وظیفه دارد به لطافت های رفتاری و ظاهری خود و نیاز مرد به این جنبه دقت کافی را بنماید.

و در هر صورت زن مورد عنایت همسر خود باشد و بر محور خواسته های مشروع او زندگی کند، امور خانه را مطابق میل شوهر اداره کند و برای فرزندانش مادر باشد.

بعضی از زنان تاثیر لطافت معاشرت خود با مردان را نادیده گرفته و از ادبیات خشن استفاده می نمایند. که این امر مورد سردی مردان از زندگی مشترک خانواده می شود. که این حالات کام مرد را فوق العاده تلخ و او را از ازدواج و زندگی پشیمان و گاهی از عمر خود سیر می کند.

تمکین زن از شوهر به وقت نیاز مرد، اطاعت او از همسر در تمام امور شرعی و اخلاقی حق بیرون رفتن از خانه و مسافرت، منهای سفر حج واجب از حقوق واجبه شوهر بر عهده زن و قسمتی هم مستحب است.

نقش زن در تحکیم زوجین از نظر مادی

۱ - تهیه لوازم زندگی

رسول حق (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمود:

فَعَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ.^۱

خوراک و پوشاک زنان به نحو معروف بر شما واجب است.

از حدیث فوق مشخص میگردد که تهیه ملزومات خانواده بر عهده ی مرد خانواده می باشد. در حدیث دیگری امام سجاد (علیه السلام) می فرماید:

لَنْ أَدْخُلَ السُّوقَ وَ مَعِيَ دِرْهَمٌ أَبْنَاغٌ بِهِ لَحْمٌ لِعِيَالِي وَ قَدْ قَرِمُوا إِلَيْهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتَقَ نَسَمَةً.^۲

^۱ - محمد حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۵۷

^۲ - اصول کافی، ج ۴، ص ۱۲

و فرمود:

أَيُّمَا رَجُلٍ ضَرَبَ امْرَأَتَهُ فَوْقَ ثَلَاثِ أَقَامَةٍ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُؤُسِ الْخَلَائِقِ فَيَفْصَحُهُ فَضِيحَةً
يَنْظُرُ إِلَيْهِ الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ.^۱

هر کس همسرش را بیش از سه مشت بزند، خداوند در قیامت در برابر اولین و آخرین رسوایش کند.

رسول حق (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمود:

أَيُّضْرِبُ أَحَدَكُمْ الْمَرْأَةَ ثُمَّ يَظَلُّ مُعَانِقَهَا.^۲

آیا روز، زن را به باد کتک می گیرید و شب او را به آغوش می خوانید؟!

و نیز فرمود:

أَنَّمَا الْمَرْأَةُ لُعْبَةٌ مَن اتَّخَذَهَا فَلَا يُضَيِّعُهَا.^۳

همانا زن لعبت است، کسی که با او ازدواج می کند او را ضایع ننماید.

و فرمود:

إِنِّي أَتَعَجَّبُ مِمَّنْ يَضْرِبُ امْرَأَتَهُ وَهُوَ بِالضَّرْبِ أَوْلَى مِنْهَا لَا تَضْرِبُوا نِسَانَكُمْ بِالْخَشَبِ فَإِنَّ فِيهِ
الْقِصَاصَ.^۴

در شگفتم کسی که همسرش را می زند، با اینکه خود او به کتک خوردن سزاوارتر است
زن را با چوب مزنیید که موجب قصاص است.

امیرالمومنین (علیه السلام) فرمود:

... وَ انْهَلْ أَمَانَةٌ فَلَا تُضَارُّوهُنَّ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ .^۵

زنان در دست شما امانت هستند، آنان سخت نگیرید و بلا تکلیفشان مگذارید.

حولا از رسول حق پرسید: زن را بر مرد چه حقی است؟

۱- جامع الاخباء: ص ۴۴۷ ح ۱۲۵۹، بحار الانوار: ج ۱۰۳ ص ۲۴۹ ح ۳۸

۲- نهج البلاغه فیض الاسلام خطبه ۱۹۳

۳- تفسیر العیاشی: ج ۱، ص ۱۷۱، بحار الانوار ج ۴۳، ص ۳۱

فرمود: برادر من جبرئیل آنقدر سفارش زن‌ها را کرد، که تصور کردم مرد حق ندارد اف به او بگوید.

گفت: محمد (صلی الله علیه وآله وسلم) درباره زنان از خدا بترسید، اینان رنج و سختی زندگی را تحمل می کنند، به مقتضای دستور حق و نص قرآن و سنت و شریعت محمدی بر شما حلال شده اند، در برابر این که تن در اختیار لذت های شما می نهند و فرزندان را در اندرون خود حمل می کنند، تا آنجا که به وقت زائیدن دچار دردهای خطرناک می شوند، حقوق واجبی بر عهده شما دارند، با آنان مهربان باشید، آنان را دلخوش دارید، تا با شما بسازند، از آنان اظهار کراهت و ملال نکنید در آنچه به عنوان مهر به آنان داده اید طمع نورزید و چیزی از آن را به زور استرداد ننمائید.

۸- احترام به شوهر و خوش رفتاری با او

امام هفتم (علیه السلام) فرمود:

جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعِ.^۱

جهاد زن، نیکو شوهرداری است.

سپاس از زحمات مرد، با محبت و مهربانی با او سخن گفتن، صبر بر نداری و فقر او، پذیرائی عاشقانه از وی، استقبال از او به وقت آمدن، بدرقه او به وقت رفتن، تمکین بی چون و چرا در ایامی که مجاز است، آرایش و زینت و خوب پوشیدن برای او، اداره امور زندگی به نحوی شایسته و مناسب، قناعت در مخارج، تحمیل ننمودن بیش از حد قدرت بر شوهر و امثال این امور که رسول اسلام و امامان معصوم به عنوان وظیفه زن در برابر شوهر معین فرموده اند جهاد زن و نیکوشوهرداری اوست.

حضرت باقر (علیه السلام) فرمود:

لَا شَفِيعَ لِلْمَرْأَةِ أَنْجَحَ عِنْدَ رَبِّهَا مِنْ رِضَا زَوْجِهَا.^۲

زن در حریم حضرت حق شفیعی با قدرت تر و نجات دهنده تر از رضایت شوهر ندارد.

امام ششم (علیه السلام) می فرماید:

^۲ - الخصال : ص ۵۸۸ ح عن جابر بن یزید الجعفی ، بحار الأنوار : ج ۱۰۳ ص ۱

گروهی خدمت رسول اسلام آمدند، عرضه داشتند مردمی را دیدیم که برای بزرگانشان سجده می کردند، شما هم به ما چنین اجازه ای می دهید، فرمود: نه، اگر بنا بود چنین دستوری بدهم گفتیم زن برای شوهر سجده کند.

رسول حق (صلی الله علیه وآله وسلم) به حوالا فرمود:

هر زنی در سختی و رفاه با شوهرش بسازد و از وی اطاعت کند خداوند او را با همسر ایوب محشور کند، هر زنی گفتار تلخ و زننده شوهرش را تحمل کند خداوند برای هر کلمه ای اجر روزه دار مجاهد به او عنایت فرماید.

رسول حق (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمود:

حَقُّ الرَّجُلِ عَلَى الْمَرْأَةِ إِنْارَةُ السَّرَاجِ وَ إِصْلَاحُ الطَّعَامِ وَ أَنْ تَسْتَقْبِلَهُ عِنْدَ بَابِ بَيْتِهَا فَتُرحَبَ، وَ أَنْ تُقَدِّمَ إِلَيْهِ الطَّنْتَ وَ الْمَنَدِيلَ وَ أَنْ تُوضَّأَ وَ أَنْ لَا تَمْنَعَهُ نَفْسَهَا إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ^۱.

حق مرد بر زن این است که چراغ خانه را روشن کند، غذا را آماده کند هنگام ورود تا در خانه استقبالش کند و خوش آمد بگوید، آفتابه و لگن و حوله حاضر نماید، آب روی دستش بریزد، و بدون عذر خود را از او دریغ ننماید.

۹- بدون اجازه شوهر در اموال او تصرف نکند

امام ششم (علیه السلام) فرمود:

لَيْسَ الْمَرْأَةُ أَمْرٌ مَعَ زَوْجِهَا فِي عَتَقٍ وَ لَا صَدَقَةٍ، وَ لَا تَدْبِيرٍ وَ لَا هَبَةٍ وَ لَا نَذْرٍ فِي مَالِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا إِلَّا فِي زَكَاةٍ أَوْ بَرٍّ أَوْ صِلَةٍ قَرَابَتِهَا^۲.

زن مجاز نیست بدون اذن شوهر برده آزاد کند یا صدقه دهد، یا چیزی ببخشد یا نذر مالی کند، اما زکات واجب و صله رحم و احسان نیاز به اجازه ندارد.

رسول حق (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمود:

وَ لَا تُعْطَى شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِهِ فَإِنْ فَعَلَتْ فَعَلَيْهَا الْوِزْرُ، وَلَهُ الْأَجْرُ^۳.

منهای اجازه شوهر از مال مرد به کسی نبخشد اگر بخشید گناهش از او و ثوابش مربوط به شوهر است.

۱- مستدرک الوسائل : ج ۱۴، ص ۲۵۴

۲- کافی : ج ۵، ص ۵۱۴، حدیث ۴ وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۵۱۶، حدیث ۱

۳- وسائل الشیعه : ۱۵۹ / ۲۰

نتیجه گیری:

اهمیت خانواده از آن جا روشن می شود که بدانیم انسان در آن چشم به جهان می گشاید رشد می کند و بایدها و نبایدهای آن را به خاطر می سپارد و از آن ها الهام می گیرد، بی توجهی به این نهاد از سوی مرد یا زن به عنوان ارکان اصلی و تشکیل دهنده ی خانواده موجب خسارت های جبران ناپذیر گشته که نه تنها دامن مرد و زن را در بر می گیرد بلکه آسیب های جدی بر فرزندان و اطرافیان و نسل های آینده وارد خواهد کرد و به تبع آن جامعه ای که این افراد را در خود جای داده دچار ناهنجاری ها گشته و هزینه های سنگین به آن تحمیل خواهد شد چنانکه امروزه شاهد فروپاشی ارزش های خانواده در جهت غرب هستیم هر یک از مرد و زن به دنبال، در این میان با توجه به تجارب پیش آمده در این روند حاصل، خانواده های متزلزل و فرزندان نامشروع است که عدم جامعیت این تفکر را می رساند از این رو ضرورت مهم نگاه اسلامی به خانواده از آن جهت که برای تک تک افراد خانواده برنامه دارد و نقش های هر کدام از اعضای آن را مشخص کرده و بدان پرداخته است ضروری به نظر می رسد که در این تحقیق به ابعادی از آن پرداخته می شود.

منابع و ماخذ

* قرآن کریم

۱- نهج البلاغه

۲- معین، محمد، فرهنگ لغت، دانشگاه تهران ۱۳۸۴، جلد ۱، چاپ دوم، بیجا

۳- غفرانی، محمد، فرهنگ اصطلاحات روز، چاپ هیجدهم، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۷

۴- فرجان، محمدحسین، مقدمه ای بر جامعه شناسی و سیر تحول و تکامل جامعه، تهران آرام، ۱۳۶۸

۵- کلینی، رازی، اصول کافی، قم، سازمان اوقاف و امور خیریه -۱۳۶۷

۶- شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، تهران صدوق، ۱۳۶۷

۷- بخاری محمد بن اسماعیل، صحیح البخاری، بیروت، دارالفکر ۱۴۳ق

- ۸- حیدری عبدالله بن جعفر، الجعفریات، قم، موسسه الثقافه السلامیه کلوشانپور
- ۹- شیخ صدوق، جامع الاخبار، تهران، مصطفوی، ۱۳۴۱ق
- ۱۰- حنبل الام احمد، مسند ابن حنبل، بیروت : دار الفكر ۱۴۲۰ ق ۱۹۹۹
- ۱۱- طیب، سید عبدالحسین، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، تهران انتشارات اسلام، ۱۳۷۸
- ۱۲- داورپناه، ابوالفضل، انوار العرفان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات صدر ۱۳۵۷
- ۱۳- خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، تهران، موسسه تنظیم و نشر
- ۱۴- شیخ صدوق، الخصال، تهران : موسسه البعثه مرکز الطاعه والنشر، ۱۳۶۱
- ۱۵- شیخ صدوق، الامالی، تهران، موسسه البثه مرکز الطاعه والنشر ۱۳۶۱
- ۱۶- شیخ صدوق، الامالی، تهران، انصاریان، ۸۷
- ۱۷- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، موسسه الوفاد ۱۴۰۴ق
- ۱۸- کراجکی، محمد بن علی، کنر الفوائد، قم، مکتب المصطفوی، ۱۳۶۹
- ۱۹- عباسی محمد بن مسعود، تفسیر العیاشی، قم، موسسه البعثه، ۱۳۷۸
- ۲۰- نهج البلاغه، خطبها و سخنان کوتاه امیر المومنین علی علیه السلام سید علی نقی فیض الاسلام، موسسه انتشارات الفقیه، تهران، ۱۳۷۹، چاپ پنجم
- ۲۱- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تهران، لاهوت ۱۳۸۸
- ۲۲- تقوی-نعمت الله، جامعه شناسی خانواده، بی جا، دانشگاه پیام نور ۱۳۸۶
- ۲۳- شریف قریشی، باقر، خطام خانواده در اسلام (بررسی تطبیقی) مترجم لطیف راشدی، تهران، شرکت چاپ و نشر بین الملل-۱۳۸۶
- ۲۴- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تهران، لاهوت ۱۳۸۸
- ۲۵- مکارم الاخلاق، حسن، طبرسی، نشر شریف رضی
- ۲۶- نوری طبرسی، حاج میرزا حسین، مستدرک الوسائل، تهران، اسلامیه ۱۳۸۲ق